

בל הבשר

פרק שמיני

חוליץ

קו ע"א

האכילו בשר חזיר — שְׁהִיָּה חנוּנֵי יִשְׂרָאֵל מוכר בשר שחוטה לישראל, ומנצל ומאכילם. וכשהגוי זל צמנתו — מאכילו נבלות. וזל יהודי אַחַד לֹאכֹל, ולא נטל ידיו, וכסבור זה שגוי הוא, והאכילו בשר חזיר. **הוציאו אשה מבעלה** והרגו את הנפש — צפרק בתלם דיומאָּא עַבְדָּא עַבְדָּא דְּכִידּוּר אִיכָא לַמָּן וְאִיכָא לַמָּן דְּלֹאמַר לֹא קַטְלָה אִלָּא אֶפְקָה. וְסִימְנִין — שָׁלַח טַעֲמָה מִי מַהֵס אֹמֵר ״הַיֹּאֲלֹו״, וּמִי מַהֵס אֹמֵר ״הַרְגוּ״.

אתא רב דימי אמר אפקה אתא רבין אמר קטלה — הרששון הויאלה, והשני הרגה. אחוה הסימן כאלו שניהס נעשו צה, גירושין והריגה, ושוב לא טעשה. דודאי אין להחליף ולומר הרששון הרגה, והשני הויאלה. והס היו יודעין דרכ דימי אחא מארן ישראל מקמי רבין. חדא מהני כו' לחומרא — רלששוים — בשר חזיר, כרז דימי. אמרוסי — הרגו, כרבין. בשר חזיר חמור מנבלה, דלית ביה תרי איסורי. אין נוטלין מהם — מיס הרלששוים. ופליג אלעלי, וחזקיה תנא הוא. רבן גמליאל ברבי — ננו של רבי, ולאכל טהרות היה. חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים אבל מטבילין בהן הידים — אי איכא ארבעים סאה. כל גופו טובל בהן — אס נטמא, רלחיות הן לטעיל כל גופו. אבל לא פניו ידיו ורגליו — אס טבל צהס פניו ידיו ורגליו — אין טעילה עולה לידים ולאכילה. השתא כל גופו כו' — הלל אף טעילה עולה לידים יותר מן הנטילה, כדלמרין תלגייה (י"ג,3): נוטלין לידים לחולין ולמעשר, ולקטש — מטבילין. אלמא, טעילת ידים עדיפא, ולכל גופו חוץ לטעילה — לידיו לא כל שכן! במקומן — צחיצורן, אס זל להטעיל ידיו צהן. דכולי עלמא שפיר דמי

— דשס טעילה עליהס, ככל מעיינות ומקוואות. משקל מינייהו במנא — לשפוך על ידיו, כתיב הנטילה. דכולי עלמא אסור — דכי תקון רבנן נטילה — ללוא צתמין תקון, והני גריעי מחמי האור, שלא היתה להן שעת הכושר.

תוספות

חזנהו דהוו שדו מיא מפומא דחצבא — והא דאיכעב ולא עשה בעצמו כן, או שלא הודיעם — לפי שהיה ירא שיקפידו עליו שאר השדים, אם היה מודיע. אי נמי: אין מועיל אלא אם כן שדי לחו ההוא גברא גופיה דשתי.

חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים — והא דתניא לעיל (קה,א): מיס ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן — מוקי חזקיה כלישנא קמא דרבי ינאי דלעיל, כשאין היד סולדת, וכאן איירי כשהיד סולדת בהן. ורבי יוחנן דשרי הכא בלשון בתרא — דמוקי לה אף על פי שהיד סולדת מותר. ובתנחם פירש בקונטרס דחזקיה תנא הוא, ופליג אברייתא דלעיל.

חזנהו דקא שדו מיא מפומא דחצבא — והא דאיכעב ולא עשה בעצמו כן, או שלא הודיעם — לפי שהיה ירא שיקפידו עליו שאר השדים, אם היה מודיע. אי נמי: אין מועיל אלא אם כן שדי לחו ההוא גברא גופיה דשתי.

חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים — והא דתניא לעיל (קה,א): מיס ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן — מוקי חזקיה כלישנא קמא דרבי ינאי דלעיל, כשאין היד סולדת, וכאן איירי כשהיד סולדת בהן. ורבי יוחנן דשרי הכא בלשון בתרא — דמוקי לה אף על פי שהיד סולדת מותר. ובתנחם פירש בקונטרס דחזקיה תנא הוא, ופליג אברייתא דלעיל.

חזנהו דקא שדו מיא מפומא דחצבא — והא דאיכעב ולא עשה בעצמו כן, או שלא הודיעם — לפי שהיה ירא שיקפידו עליו שאר השדים, אם היה מודיע. אי נמי: אין מועיל אלא אם כן שדי לחו ההוא גברא גופיה דשתי.

חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים — והא דתניא לעיל (קה,א): מיס ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן — מוקי חזקיה כלישנא קמא דרבי ינאי דלעיל, כשאין היד סולדת, וכאן איירי כשהיד סולדת בהן. ורבי יוחנן דשרי הכא בלשון בתרא — דמוקי לה אף על פי שהיד סולדת מותר. ובתנחם פירש בקונטרס דחזקיה תנא הוא, ופליג אברייתא דלעיל.

חזנהו דקא שדו מיא מפומא דחצבא — והא דאיכעב ולא עשה בעצמו כן, או שלא הודיעם — לפי שהיה ירא שיקפידו עליו שאר השדים, אם היה מודיע. אי נמי: אין מועיל אלא אם כן שדי לחו ההוא גברא גופיה דשתי.

חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים — והא דתניא לעיל (קה,א): מיס ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן — מוקי חזקיה כלישנא קמא דרבי ינאי דלעיל, כשאין היד סולדת, וכאן איירי כשהיד סולדת בהן. ורבי יוחנן דשרי הכא בלשון בתרא — דמוקי לה אף על פי שהיד סולדת מותר. ובתנחם פירש בקונטרס דחזקיה תנא הוא, ופליג אברייתא דלעיל.

חזנהו דקא שדו מיא מפומא דחצבא ןראה אותו השד אותם. את בני ביתו של רב פפא, שהם שופכים מים מפי הכד] לפני שהם שותים ממנו, אמר להם השד: אי הוה ידענא דרגיליתו למיעבד הכי, לא איעכבי [אם הייתי יודע שאתם רגילים לעשות כך, לא הייתי מתעכב]. שכן הייתי מביא לכם מיד מים מהנהר, ואתם הייתם שופכים את המים הרעים שבהם.

חזנהו דקא שדו מיא מפומא דחצבא, אָמר: אִי הוּה יַדְעָנָא דְרַגְלִיתוּ לְמֵיעַבַד הַכִּי – לֹא אֵיעֶכְבִּי.
א *כִּי אֶתָּא רַב דִּימִי אָמַר: מִיָּם הֶרְאֵשׁוּנִים – הֶאָכִילוּ בֶּשֶׂר חָזִיר, אַחֲרֹנִים – הוֹצִיאוּ אֶת הָאִשָּׁה מִבַּעֲלָהּ. כִּי אֶתָּא רַבִּין אָמַר: רֵאשׁוּנִים – הֶאָכִילוּ בֶּשֶׂר נִבְלָה, אַחֲרֹנִים – הֶרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ. אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יֶצְחָק, וְסִימְנִין: אֶתָּא רַב דִּימִי – אֶפְקָה, אֶתָּא רַבִּין – קִטְלָה. רַבִּי אָבָא מֵתַיִי חָדָא מְהֵנִי וַחְדָּא מְהֵנִי לְחוּמְרָא.

ב אֵיתְמַר, חֲמֵי הָאוּר. חֲזַקְיָה אָמַר: אֵין נוֹטְלִים מְהֵן לַיְדִים, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: נוֹטְלִין מְהֵם לַיְדִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁאַלְתִּי אֶת רַבִּין גַּמְלִיאֵל בְּנֹו שֶׁל רַבִּי, וְאוֹכֵל טָהָרוֹת, וְאָמַר לִי: כֹּל גְּדוּלֵי גָלִיל עוֹשִׂין בְּן. חֲמֵי טְבֵרְיָא, חֲזַקְיָה אָמַר: אֵין נוֹטְלִין מְהֵם לַיְדִים, אָבָל מְטַבְּלִין בָּהֶם הַיְדִים. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כֹּל גּוֹפוֹ טוֹבֵל בְּהֵן, אָבָל לֹא פְּנִיו יַדְיוּ וְרַגְלָיו. הֵשְׁתָּא כֹּל גּוֹפוֹ טוֹבֵל בָּהֶם, פְּנִיו יַדְיוּ וְרַגְלָיו לֹא כֹּל שְׁכָן? ! אָמַר רַב פֶּפְאָ: בְּמַקּוֹמָן – דְּכוּלֵּי עַלְמָא לֹא פְּלִיגֵי דְשֻׁרֵי. מְשַׁקֵּל מִיַּיְנִיהוּ בְּמָנָא – דְּכוּלֵּי עַלְמָא לֹא פְּלִיגֵי דְאַסִּיר. כִּי פְּלִיגֵי

שיאמרו לאשתו שאכל עדשים באותו יום. האמינה להם האשה על סמך זאת, ונתנה להם את כספם. ומשכא בעלה לביתו ונודע לו שאשתו מסרה להם את הכסף, כעס עליה וגירשה. הרי שמים אחרונים שלא ניטלו גרמו לגירושי אשה. ובענין זה עוד נמסר, **כי אתא** [כאשר בא] **רבין** מארץ ישראל לבבל, סיפר אף הוא כדברי רב דימי, בשינוי קטן, שכן **אמר**: מיס **ראשונים** שלא ניטלו גרמו שהאכילו בשר **נבלה** לאדם מישראל. ואילו מיס **אחרונים** שלא ניטלו גרמו שהרגו את הנפש. שבאותו מעשה לא גירש בעל האכסניה את אשתו, אלא הרגה. **אמר רב נחמן בר יצחק**, ו**סימנין** שתזכור ייחוס השמועות לאומרן: **אתא** [בא] **רב דימי אפקה** [הוציא אותה]. שלגירסתו הבעל הוציא את אשתו. **אתא** [בא] **רבין קטלה** [הרג אותה]. שכן לגירסתו הבעל הרג את אשתו. ר' **אבא מתני חדא מהני וחדא מהני** [היה שונה אחת מאלה הנוסחות במים ראשונים ואחת מאלה הנוסחות במים אחרונים]. ובשתיהן היה גורס **לחומרא** [להחמיר]. שבמים ראשונים גרס שהם גרמו להאכלת בשר חזיר (שחמור מאכילת בשר נבילה, שהרי יש בו שני איסורי אכילה), ובמים אחרונים גרס שהם גרמו להריגת האשה.

ב ועוד בדין מיס ראשונים לנטילת ידים לסעודה. **איתמר** [נאמר] שנחלקו חכמים בדין **חמי האור** (מיס שנחתממו באש) לנטילת ידים. חזקיה אמר שאין נוטלים מהן לידים, ואילו ר' יוחנן אמר שנוטלין מהם לידים. **ואמר לי כי כל גדולי גליל עושין כן**, שנוטלים ידים בחמי האור. וכן נחלקו חכמים אלה בדין **חמי טבריא**. שחזקיה אמר כי אין נוטלין מהם לידים למים ראשונים, אבל מטבילין בהם את הידים (אם יש במים ארבעים סאה, כשיעור מקוה טהרה). ועולה הטבלה זו (אף שאין בה כלי) כנטילת ידים לסעודה. ואילו ר' יוחנן אמר כי לצורך טהרתו של אדם הטמא, **כל גופו טובל בהן**, ונטהר בכך. **אבל לא** משמשים חמי טבריה לטבילת חלק מגופו, **כפניו ידיו ורגליו**, שאין טבילת ידים בהם נחשבת כנטילה. ותוהים על דברי ר' יוחנן אלה: **השתא** [עכשויון] **שכל גופו טובל בהם**, בחמי טבריה, שטבילה בהם מטהרת את הטמא, טבילת פניו ידיו ורגליו לא כל שכן שתועיל, ומדוע אין טבילת ידים נחשבת כנטילה? **אמר רב פפא** בהסבר שיטת ר' יוחנן וחזקיה: טבילת ידים בחמי טבריה הנמצאים **במקומן** — דכולי עלמא לא פליגי דשרי [הכל אינם חזוקים ברבר, וסבורים שמוותר]. וכמו כן לענין **משקל מינייהו במנא** [נקחות מהם בכלי] וליטול בהם את הידים — דכולי עלמא לא פליגי דאסיר [הכל אינם חלוקים שאסור]. **כי פליגי** [כאשר נחלקו חזקיה ור' יוחנן]

עיונים

חזנהו דקא שדו מיא מפומא דחצבא — דנו התוס' בשאלה מדוע התעכב מלשוב מהנהר, והמתין עד שיחלפו המים הרעים. והרי יכול היה לשופכם בעצמו ולשוב מיד. או שיכול היה לשוב, ולהודיע לבני בית רב פפא שישפכו את המים שבפי הכד. והשיבו שהיה ירא לעשות כשתי האפשרויות הללו, משום שחשש שיקפידו עליו שאר השדים אם היה נוהג כן. ועוד השיבו שאין שפיכת המים מועילה אלא אם כן עושה כן שותה המים בעצמו (וראה מהרש"א, מהר"ם, וראה ראש יוסף).

מיס הראשונים האכילו בשר חזיר — אף שלא התפרשו כאן המעשים, פירש אותם רש"י על סמך מדרשי האגדה וממסכת יומא פג,ב.

ועוד על מעשה זה שבמים ראשונים שאלו: הרי אסור לאדם מישראל לעסוק בדרך קבע במכירת בשר אסור (כמבואר בשו"ע י"ד סי' קיז), וצריך לומר כי חנווני זה היה מוכר בשר כשר, ואולם אם הוזמן לו בשר שאינו כשר, היה נותנו לגוי (מהרש"א). ויש שאמרו שהיתה זו שעת השמד, שאסרו הגוים על היהודים בשמירת מצוות, ולכך כיון שסבר החנווני כי הרי זה גוי, עמד ונתן לו מבשר חזיר שתחת ידו (מהר"ם ש"ף בשם ב"י).

הרגו את הנפש בסיפור מעשה זה נזכרים שמות האנשים שהשתתפו בו, ותמחו אחרונים: הרי על ידי מעשי החכמים נגרם שנהרגה אשה ביד בעלה, והרי אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה מתחת ידם של צדיקים (כמובא לעיל ו,א)! והשיבו כי ראו אותם חכמים וידעו באותו איש שהוא רשע שסופו להמית את אשתו, ולכך זה שהרגה בעלה עתה, אינו נחשב כתקלה היוצאת מתחת ידיהם (בן יהוידע).

וסימנין אתא רב דימי אפקה אתא רבין קטלה כתב רש"י כי באמצעות סימן זה ניתן ליחס במדוייק את שם האומר של כל אחת מהמסורות הללו. שכן יש לומר לצורך הסימן, שאשה זו גם התגרשה מבעלה וגם נהרגה על ידו. וברור הוא שבתחילה התגרשה, ורק לאחר מכן נהרגה. וכמו כן ידוע הוא שבואו של רב דימי לבבל קדם לבואו של רבין. ומעתה, סימן הוא זה: החכם שבא קודם לבבל (רב דימי) הוא שדיבר על גירושיה, והחכם שבא מאוחר יותר לבבל (רבין) הוא שדיבר על הריגתה.

חמי האור חזקיה אמר אין נוטלים מהן לידים — דנו ראשונים בשיטתו של חזקיה, שהרי אינה עולה עם מה ששנינו בברייתא ברך הקודם (עמ' א) כי מיס ראשונים נוטלים בין בחמים בין בצונן. ויש שהשיבו כי אכן חולק חזקיה על דברי הברייתא הזו, ומאחר והריהו תנא ולא אמורא, הריהו רשאי לחלוק על דברי הברייתא (רש"י).

ויש שכתבו כי אין צורך לומר שחולק חזקיה על דברי הברייתא. שהרי בהסברה של ברייתא זו הובאו שתי הצעות של ר' ינאי (המבויתן בין מיס שהיד סולדת בהם לבין מיס שאין היד סולדת בהם), ולפי ההצעה הראשונה אין הברייתא מתירה נטילת ידים במים חמים אלא באלה שאין היד סולדת בהם, ואולם במים חמים שהיד סולדת בהם, אף הברייתא סבורה כי אין נוטלים בהם. וכן חזקיה לא אמר את דינו אלא במים שהיד סולדת בהם. ועוד הוסיפו כי לדעת ר' יוחנן החולק על חזקיה ומתיר נטילת ידים בחמי האור, ואף באלה שהיד סולדת בהם (שכן הריהו סבור כהדעה

מסורת הש"ס

א. יומא פג,ב. ירושלמי ברכות פ"ח הי"א. חלה פ"ב הי"א. במדב"ר פ"כ. תנחומא פ' בלק טו. ילקי"ש תורה לתקומה.

גרסות

חזנהו דקא שדו בכת"י:מ:

חזייה דשדי ויש בכת"י:

חזא דשדי וכן: **חזא דשדו**.

אמר אי ויש בכת"י: **אמר**

ליה אי וכן: **אמר להו אי**.

דרגיליתו למיעבד בכת"י:מ:

דעבדת.

הראשונים בכת"י:מ:

ראשונים.

האשה בכתה"י: **אשה** ויש

בכת"י: **אשה מבית בעלה**.

ראשונים האכילו בכת"י:מ:

מיס ראשונים האכילו.

נבילה בכת"י:מ: **חזיר**.

נחמן בר יצחק ויש בכת"י:

נחמן.

רב דימי בכת"י:מ: **דימי**.

מתני חדא ויש בכת"י: **מחליף חדא**.

מהני לחומרא ויש בכת"י: **מהני**.

שאלתי את רבן גמליאל

בנו של רבי ואוכל בכתה"י:

שאלתי את ר"ג ברבי אוכל.

גדולי גליל בכת"י:מ: **גדולי גליל העליון**.

אבל מטבילין בהם הידים בכת"י:מ חסרות מלים אלה.

אבל לא פניו ידיו ורגליו השתא כל גופו טובל בהם בכת"י:מ חסרות מלים אלה.

משקל מינייהו במנא

דכולי עלמא בכת"י:מ: **כי**

פסקינהו במנא כ"ע.

העולם

חמי טבריא

חמי טבריה הם מעיינות חמים הסמוכים לים כנרת. מיס אלה מכילים מיני מינרלים ומלחים בעלי סגולות רפואיות מרובות, ומימי קדם רחצו בהם לשם רפואה. חום המים הנובעים היונו 60 מעלות צלזיוס.

אף שמי חמי טבריה לא שימשו לשתיה מפני מריחותם, מכל מקום היו אנשי טבריה משתמשים במי המעיינות החמים כדי לחמם את מי השתיה המתוקים שהועברו במוליכי מים, על ידי הכנסת צינור במעייין החם (הוא המוכנה בתלמוד "סילון אנשי טבריא").

דאפסקינהו בבת בירתא — חזין קלא, והמיס פויס סס, ואין סס שיעור מקוה, אצל מחזקין למקוה, דגזירה בעלמא הוא אטו מנא. שנפסלו משתיית בהמה — כגון סרוחין או חמי טבילה. בקרקע כשרין — להטביל ידיו, דהא מקוה יניחו. אצל נטילה לא תקנו רבנן אלא צראוין לשמיית בהמה. אבל לא פניו ידיו ורגליו — אפילו דרך טבילה, "פניו ורגליו" — משום "ידיו" נקט להו, ואורחא בעלמא נקט. נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה — הארכה. שהיית שניות, ופסולת את התרומה. אצל חולין — לא מהני צהו שני, ומפני סרך תרומה שירגילו אוכלי תרומה ליטול ידיהם הנהגת בחולין. מצוה לשמוע דברי חכמים — שתקנהו. רבא אמר — דאורייתא היא מנה, כרבי אלעזר בן ערך. מכאן שמכו — כדמפרש ואזיל. הא שטף — נמים את ידיו — טהור מנגיעתו צב, נמיה? אלא הכי קאמר — הנוגע צב, ומי שאינו שוטף את ידיו — שניהם טמאין, ואסמכתא בעלמא היא. ופליגא דרב נחמן דאמר גסות הוא — ואסור לנהוג עליו נכסות הרוח, ולא רשות היא. ולא יהבו לי מידי — שלא חשו לנרפטי עמהם לזמון, דקסברי: אין מומנין על הפירות, לומר "נברך". ושמע מינה — מדרכו כל חד חד למודי לאתריהם, ולא יא האחד צברת חזירו — שמע מינה: נשים מזה ליתלק, הואיל ואין כאן שלשה.

תוספות

דפסקינהו בבת בירתא — והא דאמרינן בפרק "שלשה מינין" (נויר לח,א) דרביעית דמקוה בטלי בטלוח — היינו, לענין מחטין וצינורות, אבל שרי להטביל בהן ידיו. אי נמי: לגמרי בטלוח אף לידים, והכא במחזקין למקוה. וכן פירש בקונטרס.

מים שנפסלו משתיית בהמה בכלים פסולין בקרקע כשרין — בפרק שני דזבחים (כב,א) אמרינן: כל המשלים למי מקוה — משלים למי באר, ולרביעית אינו משלים למעוטי מאי? אילמא למעוטי טיט הנרוק — הכי דמי: אי דפרה שוחה ושוחה ממנו — אפילו לרביעית נמי משלים. פירש שם בקונטרס: וכשרים הן לידים, כדאמר בפרק "יכל הבשר": מים שנפסלו משתיית בהמה, בין בכלים בין בקרקע — פסולין. הא לא נפסלו — כשרין. ואבן ריהטא לא עיין כן. ואם תאמר: דהתם קאמר, ואי דאין פרה שוחה ושוחה ממנו — אפילו למקוה נמי לא, והכא משמע דלכולי עלמא טובל בהן כל גופו ונראה לפרש: דהתם מיירי שנפסלו משתיית בהמה, מחמת שהטיט עב כל כך שאינה יכולה לשתות, דאז אין שם מים עליו. אבל הכא איירי בצלולין הרבה, אלא דמאיס ומסרחי, ומחמת כך אין הפרה יכולה לשתות.

מצוה לשמוע דברי חכמים — ואם תאמר: והלא משום סרך תרומה תקנה, ואם כן מאי "ועוד"? ויש לומר: דתקנו משום נקיות.

מצוה לשמוע דברי רבי אלעזר בן ערך — פירוש: דאסמיק ליה קרא, דלאו דרשה גמורה, דעיקר קרא אתא לכדדרשינן בנדה (מג,א): מה דיו מאבראי. **ושמע** מינה שנים שאכלו מצוה ליחלק — תימה לרבינו יצחק: מנא ליה דמצוה ליחלק, דילמא רשות, כמאן דאמר בריש פרק "שלשה שאכלו" (ברכות מה,א) דאם רצו לזמן — מזמנין. דלוגתא היא דרב ורבי יוחנן! ועוד קשה: דהתם לא פליגי אלא בפת, שיש עליו תורת זמון בשלשה. אבל פירות, דאין מזמנין עליהן כלל, כדאמר שמע מינה דאין מזמנין על הפירות, פשיטא דמצוה

הוא **קאימנא קמיה** (היינו עומד לפני) ר' אמי ור' אסי, אייתו לקמיהו כלכלה דפירי (הביאו לפנייהם סל של פירות), ואכלו מהם ולא משו ידיהו (ולא נטלו קודם לכן ידיהם). ולא יהבו (נתנו) לי מידי (דבר) לאכול, כדי שאוכל להצטרף אליהם לזימון. וברייך חד חד לחודיה (וברייך כל אחד מהם לעצמו). **שמע מינה תלת** (למד מכאן) שנים שאין נטילת ידים לפירות, ושמע מינה (ולמד מכאן) שנים שאכלו — מצוה להם ליחלק, שכל אחד יברך לעצמו. **תניא נמי הכי** (שנויה ברייתא גם כן כן): **שנים שאכלו** — מצוה עליהם ליחלק. במה דברים אמורים? בזמן שהיו שניהם סופרים, כלומר, תלמידי חכמים, היודעים יפה לברך. אבל אם היה אחד מהם סופר ואחד מהם היה בור שאינו יודע לברך כהלכה — סופר מברך, ובור יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה.

ך ועוד בדין נטילת ידים. **תנו רבנן** (שנו חכמים): **נטילת ידים** לאכילת חולין צריכה להיעשות בחלק כף היד שעד הפרק השני, באמצע אצבעות כף היד. נטילת ידים לאכילת תרומה —

עיונים
הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח המדובר הוא כשנטל ידיו בתורת חיוב, אבל אם נטלן משום נקיות — מותר (הגהת סמ"ק, רמ"א א"ח סי' קנח, סע' ה). ודייקו אחרונים שאין הברל אם נוטל ידיו לפירות מפני כבוד הברכה (שהרי אין לברך בידים מלוכלכות. משניב שם), או נוטל ידיו משום נקיות המאכל. שכל שאינו נוטל מחמת חיוב, הרי זה מותר (אכן הביח ציין היתר הדבר רק בזה הנוטל משום כבוד הברכה).

אורה ההלכה
מים שנפסלו משתיית בהמה מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים, אף על פי שכשרים כמקוה לטבילה. ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם, אם הכלב יכול לשתות מהם — כשרים בין לנטילת ידים בין למקוה, ואם אינו יכול לשתות מהם — פסולים לשניהם. כ"י שמעון בן אלעזר. (רמב"ם שם. שו"ע שם סעיף טו). **הנוטל ידיו לפירות** פירות של חולין, אינם צריכים לנטילת ידים בין בתחילה בין בסוף. וכל הנוטל ידיו לפירות, הרי זה מגסי הרוח. (זהו דווקא כשנטלם בתורת חיוב, אבל אם נוטלם משום נקיות, שלא היו ידיו נקיות — מותר. רמ"א) כרב נחמן שהוא אחרון, וגם שהסוגיה בחגיגה הלכת לשיטתו.

הרי זה בזמן דפסקינהו בבת בירתא (שמשכסם בתעלה). **מר סבר** (חכם זה, חזקיה האוסר נטילה במים אלה, סבור) כי גזרינן בת בירתא אטו מנא (גזרינן אנו במי תעלה משום מי כלין). **ומר סבר** (וחכם זה, ר' יוחנן המתיר נטילה בהם, סבור) כי לא גזרינן (אין אנו גזרינן) על מי תעלה משום מי כלי. ומעירים: מחלוקתם של חזקיה ור' יוחנן הריהי **כתנאי** (כמחלוקת תנאים) שנחלקו בענין זה. ששנינו: **מים שנפסלו** (שאינם ראויים עוד) מלשמש לשתיית בהמה, כשהם נתונים בכלים — הריהם פסולים לנטילת ידים. אבל כשהם בקרקע, לטבול בהם — הריהם כשרין, שהריהם כמקוה כשר. ר' שמעון בן אלעזר אומר: אף הכשרם של מים אלה בשקרקע, ולענין טבילה, הריהו דווקא כשטובל בהן האדם הטמא את כל גופו, אבל לא להטביל פניו ידיו ורגליו. ותוהים על דברי ר' שמעון בן אלעזר: **השתא** (עכשיו) שאמרנו כי כל גופו טובל בהן, ידיו ורגליו לא כל שכן שטובל בהם! והסגנון: **אלא לאו** (האם לא) מדובר באופן דפסקינהו בבת בירתא (שמשכסם בתעלה). ובהא פליגי (ובזה חלוקים התנא הראשון ור' שמעון בן אלעזר): **דמר סבר** (שחכם זה, ר' שמעון בן אלעזר האוסר טבילת ידים במימי תעלה, סבור) כי גזרינן בת בירתא אטו מנא (גזרינן אנו במי תעלה משום מי כלין). ואילו **מר סבר** (חכם זה, התנא הראשון המתיר, סבור) כי לא גזרינן (אין אנו גזרינן).

ך ובעיקר דין נטילת ידים לסעודה, אמר רב אשיאן: **אמר רב אבין**, אמר ר' יצחק בר אשיאן: **נטילת ידים** לאכילת חולין, הריהי תקנת חכמים מפני סרך תרומה. שכן קבעו חכמים כי נחשבות הידים כ"שניות לטומאה", ופסולות כמגען את התרומה, ולכן צריכים הכהנים אוכלי התרומה ליטול ידיהם לפני האכילה. והנהיגו כן חכמים אף בחולין, שאילו לא היו נוטלים ידים לחולין, היה נגרר הדבר אף לאכילת תרומה. ועוד טעם לנטילת ידים לחולין: משום מצוה. ושואלים: מאי (מה פירושו) "משום מצוה"? **אמר רב אבין**: מצוה לשמוע דברי חכמים שתיקנו נטילת ידים זו. רבא אמר: מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך, דכתיב (שכן על דבריו של הזב הטמא "וכל אשר יגע בו הזב וירדו לא שטף במים" (ויקרא טו, יא), אמר ר' אלעזר בן ערך: מכאן שמכו חכמים לנטילת ידים (עשו סמך לדבריהם בענין חובת נטילת ידים) מן התורה. אמר ליה (לו) רבא לרב נחמן: מאי משמע (מה משמע הדבר מכתוב זה)? ומסביר: אם תאמר שהוא משום דכתיב (שנאמר) "וידינו לא שטף במים", והיה מקום לדייק: הא (הרי) אם שטף — הריהו טהור — אין לומר כן, שהרי אין הזב

נטהר בכך, כי הא (הרי) טבילה הוא בעי (צריך!) אלא הכי קאמר (כך הוא אומר, שכן נדייק בכתוב): כדרך שהזב טמא, וכן הוא אדם אדם אחר שאינו זב, אבל לא שטף ידיו — אף הוא כטמא. והרי זו אסמכתא מן הכתוב לנטילת ידים. **ך** ועוד בדין נטילת ידים, אמר ר' אלעזר, אמר ר' אושעיא: **לא אמרו** (תיקנו) חכמים **נטילת ידים** לאכילת פירות אלא משום נקיות. ומעירים: סבור מנינה (חשבו החכמים מכאן מתוך דבריו) כי אמנם חובה הוא דליכא (שאיין) ליטול ידיים לאכילת פירות, הא (הרי) **מצוה איכא** (יש). אמר להו (להם) רבא: **לא חובה** ולא מצוה יש בדבר זה, אלא רשות בלבד. ומציינים כי פליגא (חלוק) רבא בדעתו זו על דעת רב נחמן, שכן אמר רב נחמן: הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח, שאין בכך אף רשות, אלא אסור לעשות כן. ובענין זה אמר רבא בר בר חנה: **היה הרוח** (הביאו לפנייהם סל של פירות), ואכלו מהם ולא משו ידיהו (ולא נטלו קודם לכן ידיהם). ולא יהבו (נתנו) לי מידי (דבר) לאכול, כדי שאוכל להצטרף אליהם לזימון. וברייך חד חד לחודיה (וברייך כל אחד מהם לעצמו). **שמע מינה תלת** (למד מכאן) שנים שאין נטילת ידים לפירות, ושמע מינה (ולמד מכאן) שנים שאכלו — מצוה להם ליחלק, שכל אחד יברך לעצמו. **תניא נמי הכי** (שנויה ברייתא גם כן כן): **שנים שאכלו** — מצוה עליהם ליחלק. במה דברים אמורים? בזמן שהיו שניהם סופרים, כלומר, תלמידי חכמים, היודעים יפה לברך. אבל אם היה אחד מהם סופר ואחד מהם היה בור שאינו יודע לברך כהלכה — סופר מברך, ובור יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה.

ך ועוד בדין נטילת ידים. **תנו רבנן** (שנו חכמים): **נטילת ידים** לאכילת חולין צריכה להיעשות בחלק כף היד שעד הפרק השני, באמצע אצבעות כף היד. נטילת ידים לאכילת תרומה —

(רמב"ם שם ה"ג. שו"ע א"ח קנח, ה).
אין מזמנין על הפירות בברכה אחרונה על הפירות צריכים להחלק וכל אחד מברך לעצמו, שאין זימון לפירות. (שו"ע א"ח ר"ג, ז).
שנים שאכלו מצוה ליחלק שנים שאכלו, אף שבברכת "המוציא" פוטר האחד את חברו — מצוה להחלק, שיברך כל אחד ברכת המזון לעצמו. והוא כששניהם יודעים לברך ברכת המזון, אבל אם אחד יודע והשני אינו יודע — מברך היודע ויוצא השני, אם מבין לשון הקודש אלא שאינו יודע לברך. תנריך לכיון מלה במלה לכל מה שיאמר (והמברך צריך להוציא. רמ"א) אבל אם אינו מבין — אינו יוצא בשמיעה. כברייתא. (רמב"ם שם פ"ה ה"טו. שו"ע א"ח קצג, א).
נטילת ידים לחולין עד הפרק שיעור נטילת ידים — כל (פיסת מ"ב) היד עד קנה של זרוע. ויש אומרים עד מקום חיבור האצבעות לכף היד. וראוי לנהוג כדעה הראשונה. כשמואל. (רמב"ם שם פ"ה ה"ד. שו"ע א"ח קסא, ד).
לתרומה עד הפרק כל האוכל תרומה, אפילו פירות, צריך נטילת ידים אף על פי שהיו ידיו טהורות. (רמב"ם ספר זרעים הלכות תרומות פ"א, ז). ובענין שיעור נטילת ידים ראה לעיל ד"ה נטילת ידים לחולין עד הפרק.

מסורת הש"ס
ב. משנה ידים פ"א מ"ג.
ג. יבמות כ"א. קדושין נ"א.
בבא בתרא מח"א. סנהדרין נ"ג.
ירושלמי יבמות פ"ב ה"ד. ילק"ש תורה תקסח.
ד. חגיגה י"ב.
ה. ברכות מה"ב.
ו. ירושלמי ברכות פ"ח ה"ב.

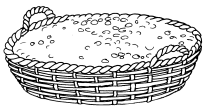
גדרות

בבת בירתא בכתי"י: **בת בירתא** ויש בכתי"י: **בת בידתא**.
רבי שמעון בן אלעזר בכתי"י: **ור' אלעזר בר' שמעון**.
פניו ידיו בכתי"י: **ידיו**.
ובהא פליגי דמר סבר גזרינן **בת בירתא אטו מנא** בכתי"י: **איכא בניניהו דמ"ס גזרינן**.
אידי בר אבין ויש בכתי"י: **דימי**.
אשיאן נטילת ידים לחולין מפני בכתי"י: **אשיין לא אמרו נט"י לחולין אלא משום**.
משום מצוה מאי מצוה אמר אביי ויש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.

אמר רבי אלעזר בכתי"י: **ואמר ר"א**.
סמכו חכמים בכתי"י: **סמכו**.
מאי משמע יש בכתי"י: **הכי משמע** וכן: **מאי אסמכתא**.
הא טבילה בעי אלא הכי קאמר ואחר שלא שטף טמא **אמר רבי אלעזר** בכתי"י: **והא בעי טבילה הי"ק** הא אחר שלא שטף ידיו טמא **ואמר ר"א**.

לא אמרו נטילת ידים לפירות אלא משום נקיות יש בכתי"י: **אין נט"י לפירות**.
הנוטל ידיו בכתי"י: **כל הנוטל**.
דריב אמי ורבי אסי אייתו לקמיהו בכתי"י: **דרב אמי ורב אסי ואייתו קמיהו**.
לי מידי וברייך חד חד לחודיה בכתי"י: **לי וברייך אינש לחודיה**.
אין מזמנין על הפירות ושמע מינה שנים שאכלו מצוה ליחלק בכתי"י: **שנים שאכלו מצוה לחלק ושי"מ**.
אין זימון בפירות שהיו שניהם בכתי"י: **בששניהם**.
עד הפרק בכתי"י: **עד לפרק**.

החיים
כלכלה דפירי

כלכלה היא סל, טנא. כפי הנראה היתה הכלכלה מעשה קליעה של ענפים (ענפי ערבה או עלי דקל) אבל היו גם כלכלות שנגשו מחומרים אחרים. סל זה היה בעל מיתחם רחב, והיו לו דפנות מוגבהים, אם כי נראה לא היתה הכלכלה עמוקה ביותר. בכלכלה השתמשו בעיקר כדי להכניס פירות רכים (תאנים, ענבים וכיוצא באלה).

מסורת הש"ס
 א. תוספתא ידים פ"ב, א. ערכין י"ט, ב.
 גרסות
קידוש בכתי"מ: לקידוש.
בטבילה בגוף בכתי"מ: בטבילה.

החיים
 עד הפרק

עד הפרק של מקום חיבור האצבעות לכף היד. קידוש ידים ורגלים במקדש היה נעשה עד הפרק של חיבור כף היד לזרוע. וכל דבר שנחשב כחוצץ בטבילה בגוף האדם הטובל, שלא עלתה לו טבילתו בגלל חציצה זו, הריהו חוצץ גם בנטילת ידים לאכילת חולין, וגם בקידוש ידים ורגלים במקדש.

— **חוצץ בנטילת ידים לחולין, ובקידוש ידים ורגלים במקדש.**
 — **עד הפרק, וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף**
 — **קידוש ידים ורגלים במקדש** —

תוספות

מינה: אין מזמנין על הפירות" — פירוש: אין חובה לזמן על הפירות, אפילו כשהן שלשה, מדלא נתנו לו. ואין חילוק בפירות בין שלשה לשנים. ואכתי לא ידעינן אם יכול לזמן בשנים בפת, או בפירות אפילו בשלשה, או אסור, כמאן דאמר: אם רצו לזמן — אין מזמנין. אלא מדברין כל חד וחד לחודיה, שמע מינה: דמצוה ליחלק — דאם איתא דמותר לזמן, לא היה מברך כל אחד לעצמו, אלא היה מברך אחד לחברו, ואומר "נברך שאכלנו משלוי", כדי להוסיף שבו למקום. ואכתי לא ידעינן אלא שבשנים אסור לומר "נברך שאכלנו משלוי". אבל בלא "נברך", שמא יכול אחד לברך ולפטור חברו. אבל מדתניא "שנים שישבו, מצוה ליחלק. במה דברים אמורים" כו' — אלמא דבשניהם יודעים לברך, חייבים שניהם לברך. ואם תאמר: ומאי שנא ברכה דבסוף, דכל אחד מברך לעצמו, מברכה דבתחלה, דאחד מברך לכולן, כדמוכח ב"כיצד מברכין" (ברכות לט, א) גבי תלמידי (דרב) דהוו יתבי קמיה דבר קפרא. ואייתו קמיהו פרגיות, כרוב ודורמסקין, ונתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך. ובסוף "אלו דברים" (שם נג, א) תניא: היו יושבים בבית המדרש, הביאו מאור לפניהם — בית הלל אומרים: אחד מברך לכולן. ובפרק "כיצד מברכין" (שם מב, ב) תנן גבי מוגמר: דאחד מברך לכולן! ויש לומר: דשאני ברכה דלכתחלה, שכל אחד מרויח באותה ברכה, שעל ידי כן מותרין לאכול וליהנות, לפיכך מצטרפין לה. אבל בסוף, שכבר אכלו — לא מצטרפין. והא דאמרין בפרק "כיצד מברכין" (שם לו, א): רבן גמליאל וזקנים שהיו מסובים בעליה ביריחו, והביאו לפניהם כותבות, ואכלום. ונתן רבן גמליאל רשות לרבי עקיבא לברך, וקפץ וברך ברכה אחת מעין שלש — היינו, משום דרבן גמליאל לטעמיה דחשיב להו כפת. דקאמר התם: כל שהוא משבעת המינים — רבן גמליאל אומר: שלש ברכות. ואף על גב דרבי עקיבא כרבנן סבירא ליה, דאמר: ברכה אחת מעין שלש — לא בשביל להוציא כולם ברכה, אלא ברכה לעצמו בקול רם, להודיע להם דהלכה כרבנן. ומה שאין אנו נוהגין עכשיו לברך בתחלה אחד לכולן, אלא בפת לחודיה, לפי שאין אנו קובעים עצמנו להסב על היין ועל הפירות. ואפילו גבי פת תנן ב"כיצד מברכין" (שם מב, א): היו יושבין — כל אחד מברך לעצמו, היסבו — אחד מברך לכולן. וגבי יין פליגי התם בגמרא (מג, א) רב ורבי יוחנן, דרב סבר: לא מהניא ליה היסבה, ואיכא דאמר: לא בעיא היסבה. ורבי יוחנן אמר: מהניא ליה היסבה. ומיהו צריך עיון: דפשט המשנה משמע דמיירי בברכה דלכתחלה, ובגמרא משמע דמיירי בברכה דבסוף, גבי "תלמידי דרב דאמר: ניכול לחמא אנהר דינק, בתר דכריכו יתבי וקא מבעיא להו: היסבו — אין, לא היסבו — לא. או דלמא" כו'. משמע דלכולי עלמא דברכה דלכתחלה הוה פשיטא להו דלא בעי היסבה, דלא נסתפקו אלא לברכת המזון לבתר דכריכו! ועוד: דאי בברכה דלכתחלה פליגי רב ורבי יוחנן, לרב מאי שנא יין ממוגמר ואור, דאחד מברך לכולן? ויש לומר: משום דמוגמר ואור בא להם הנאה בבת אחת. אבל קשה: דבהדיא תנן התם, בא להם יין לאחר המזון — אחד מברך לכולם. ואף על גב דאיכא למימר, דשאני התם דמגו דמהניא היסבה לפת, מהניא נמי ליין. דהכי נמי משני התם כי פריך ליה לרב מברייטא דאורחין, מכל מקום הוה ליה לאקשוויי טפי לרב ממתניתין, ולשונוי הכי! אלא להכי לא פריך ליה ממתניתין, דעל כרחך איירי בברכה דמתחלה, דומיא דין שבתוך המזון. אבל ברייתא על כרחך איירי בברכה דבסוף, מדבעי היסבה. ולפי זה בברכה דלכתחלה — לא בעי לאקבועי דוכתא, לא בפת ולא בשאר דברים. ובברכה דבסוף — בעי לאקבועי דוכתא, בין בפת בין בשאר דברים, דהלכה כרבי יוחנן. ומיהו יש ליישב כולה מלתא בברכה דבתחלה. והא דפריך לרב מברייטא ולא ממתניתין — משום דמברייטא פריך לתרי לישני דרב. ומה שלא נסתפקו תלמידי דרב עד אחר המזון — לפי שבתחלה לא באו בבת אחת לנהר דינק, אלא היו מתקבצין שם ליסע משם בבת אחת, וכל אחד שהיה מגיע שם היה יושב ואוכל, והיה מברך לעצמו. והא דמייתי שם רביה ממתניתין, דמיירי בברכה דלכתחלה, אף על גב דברכת המזון בשנים מצוה ליחלק, ודבתחלה אחד מברך לחבירו — מכל מקום מייתי רביה, דכי אמרי "ניזול וניכול נהמא בדוכתא פלוגי" — כהיסבה דמיא, והוי קביעות. ובכל מקום שהאחד מברך לכולם, בין ברכה ראשונה בין ברכה אחרונה — אין מברך אחד לכולם עד דקביעי.

וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילת ידים לחולין — הקשה הרב רבי אברהם בן הרב רבי משה: דבתוספתא דמקוואות תניא בפרק שביעי, כל החוצץ בכלים — חוצץ בנדה ובגר בשעת טבילה, ובחולין — אין חוצצין. והכא קאמר דחוצצין! ויש לומר: דהכא איירי לאכילה, כדמוכח כוליה שמעתא, והחמירו באכילה כמו בטבילה. והתם — בנגיעה, ואיירי אף בחולין שנעשו על טהרת תרומה, דלא החמירו. וצריך לזיהר בשעת נטילה מטיט ובצק שתחת הצפורן, דחוצצין בטבילה, כדתנן במסכת מקוואות (פרק תשיעי, משנה ב), וכל דבר שחוצץ בטבילה צריך כמו כן לזיהר בנטילה לאכילה. אבל במיעוט שאינו מקפיד — אין לחוש, דבטבילה נמי אינו חוצץ, כדאמרין בפרק קמא דעירובין (ד, ב).

עיונים

עד הפרק דברי הברייתא נאמרו באופן סתום, שבכל אחד מחלקיה נאמר רק "עד הפרק", ולא נתפרש מהו "פרק" זה האמור בענין זה או בענין אחר. והרי באצבעות עצמן ישנם שלושה פרקים, ונוסף עליהם פרק היד עצמו שהוא חיבור כף היד לזרוע. ואף במחלוקתם של רב ושמאל ורב ששת לא נתבארו הדברים, שהרי כל אחד מהכמים אלא אמר רק "עד כאן", שהראה לתלמידיו בדיוק היכן הוא פרק זה, ואולם אין הדברים ברורים לגמרי.

לשיטת רש"י "פרק" האמור בנטילת ידים לאכילת חולין — הכוונה עד לסוף הפרק השני שבאצבעות, והרי זה "ראשי האצבעות". שכיון שתקנת נטילת ידים בחולין אינה אלא משום סרך תרומה, די בנטילה שנעשית בחלק היד בו האדם נוגע לרוב במאכלו (ומעתה, אם נוקטים כדברי שמואל, שיש להחמיר בחולין כבתרומה, נמצא שאף בחולין יש ליטול את כל מקום האצבעות). וה"פרק" האמור בנטילת ידים לאכילת תרומה — הכוונה לסוף הפרק השלישי של האצבעות (כלומר, שיש ליטול את כל מקום האצבעות). בעוד שה"פרק" האמור בקידוש ידים במקדש — הכוונה לכל כף היד, עד מקום חיבור היד לזרוע.

ושיטת התוס' היא ש"פרק" האמור בנטילת ידים לחולין — הכוונה לכל פרקי האצבעות, ואילו "פרק" האמור בנטילת ידים לתרומה — הכוונה לכל כף היד, ו"פרק" האמור בקידוש ידים ורגלים — הכוונה לזרוע עד המרפק. אכן לדעת שמואל, הסבור שיש להחמיר בנטילת ידים לחולין כבנטילת ידים לתרומה, נמצא שאף לחולין צריך ליטול את כל כף היד. ובשו"ע (אריח סי' קסא, ד) הובאו שתי השיטות הללו. וכתבו אחרונים שאף שמשלשון השו"ע נראה כי ההכרעה כשיטת התוס' הינה מפני ששיטתם היא המחמירה בדין, אבל זו היא ההכרעה מעיקר הדין, שכן הרבה ראשונים סבורים כן. ורק במקום הדחק, בזמן שאין לו מים כדי הצרך ליטול כל ידיו, יכול הוא לסמוך על שיטת רש"י. ואף זה לא נאמר אלא בזמן שידי נקיות, ואולם אם הן מלוכלכות בזיעה וכיוצא בזה, לכל הדעות הריהו צריך ליטול את כל כף היד (ביה"ל).

לחולין "לחולין" הנוכח בסוגייתנו משמעו נטילת ידים ראשונים, היא הנטילה שלפני הסעודה. אכן באשר לשיעורה של נטילת ידים של מים אחרונים, הבאים בסוף הסעודה אמרו ראשונים, שבוז אין צורך ליטול אלא עד הפרק השני של האצבעות (רשב"א, וכן נקבע בשו"ע אריח סי' קפא, ד). והסבירו אחרונים שהטעם הוא שכל עיקרה של נטילה

זו הינה כדי להסיר את לכלוך האוכל שעל היד, ומלא סודמית הנמצא בו, ולרוב אין הלכלוך מצוי אלא במקום זה בלבד (מג"א). ועוד כתבו שאין להחמיר בהם יותר מבנטילת ידים של מים ראשונים לחולין. והוסיפו כי אכן לשיטת התוס' (המובאת בקטע הקודם) שבנטילת ידים לחולין הריהו עד הפרק השלישי, מעתה אף בנטילת ידים של מים אחרונים יש לנהוג כן (גר"א).

קידוש ידים ורגלים במקדש אין הכהנים העובדים במקדש רשאים לעבוד עבודתם אלא אם כן קידשו (רחצו) בתחילה את ידיהם ואת רגליהם ממימי הכיור שהיה במקדש. וכל כהן שעבד, בלא שקידש לפני כן ידיו ורגליו, עבודתו פסולה.

ועוד כתבו ראשונים שאף שיש הסבורים שמי שאינו רחויץ ידים ורגלים אסור בכניסה בין האולם ולמזבח (כלים סף פ"א, ובתוספתא שם), מכל מקום הותר לכהן להיכנס לרחוץ ידים ורגלים מן הכיור, שכן לא היה הכיור נתון בין האולם ולמזבח ממש, אלא משוך מעט כלפי דרום (תוס' זבחים נח, ב). ויש שאמרו שאף אם נאמר שנחשב הכיור כנמצא בין האולם ולמזבח, בכל זאת הותר לכהן להיכנס ולרחוץ ידיו ורגליו, כיון שלצורך עבודה הוא (המפרש). ויש שכתב שלעצם הכניסה לשם, די ברחיצה מכלי כלשהו או טבילה, ורק כדי לעבוד עבודה צריך קידוש ידים ורגלים מהכיור (ראבי"ד).

ובאשר לאופן הקידוש דנו בגמרא (יומא לו, א) אם האמור בכתוב "ורחצו... ממנו" משמעו דווקא במים היוצאים מן הכיור, ולא שיכניס את ידיו ורגליו אל בתוך הכיור, או שמא אף הכנסת ידיו ורגליו לכיור פנימה, נחשבת כקידוש. וכיון שלא נפתר ספק זה, כתבו ראשונים שכל שקידש ידיו ורגליו בתוך הכיור, ועבר — אין עבודתו נפסלת בכך (רמב"ם הלכות ביאת המקדש פ"ה ד"י).

אורח ההלכה

וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים לחולין כל החוצץ בטבילה — חוצץ בידים, בין בטבילתם בין בנטילתם. כברייתא. (רמב"ם ספר טהרה הלכות מקוואות פ"א ה"ב. שו"ע אריח קסא, א).

ובקידוש ידים ורגלים במקדש כל החוצץ בטבילה — חוצץ בקידוש ידים. כברייתא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת מקדש פ"ה ה"ז).

עד כאן לחולין – מראה היה צדו, כמו שפירשתי. ושמאל אמר – פרק החולין והמראה שוין, ולחומרא, צפרק השלישי, והוא שנגזר היד. משום דכהן הוא – ורגיל צמרומה, לפיכך החמיר על ענמו להרגיל סף צמולין כן, כדי שיהא רגיל צה. ומתנה – לאכילה, וצ'גז שזיהר מלטנפס ומלטמאס.

תוספות

אמר רב עד כאן לחולין ועד כאן לתרומה – כדקתני בברייתא: "לחולין עד הפרק, לתרומה עד הפרק". כו. והיה מראה רב בידו. ופירש בקונטרס: ד"עד הפרק" לחולין – הוא פרק שני שבאמצע אצבעות, ולתרומה – עד הפרק שבגב היד, ובקדוש ידים – עד הפרק העליון מקום חבור היד והזרוע. ולא רצה לפרש בקונטרס ד"פרק" דחולין – הוא פרק ראשון שבראש האצבעות, לפי שאינו שוה בכל האצבעות, כמו באגודל. אבל פרק האמצעי – שוה בכלם. ושמאל אמר ד"פרק" דחולין ודתרומה שוין לחומרא, ולא פליג אברייתא, אלא משום דכהן הוא, ורגיל בתרומה, לכך החמיר על עצמו להרגיל אף בחולין. אבל לרב ששת קשה: דאמר "עד כאן, בין לחולין בין לתרומה, לקולא!" ויש לומר: דרב ששת מפרש הברייתא בפרק הראשון שבראש אצבעות – לחולין, ושני – לתרומה, שהוא פרק אמצעי. ולא להקל על הברייתא קאמר, אלא אדרב ושמאל דאמרי ד"פרק" דתרומה הוא מקום חבור אצבעות ותפיסת היד. ורבינו תם פירש: "עד כאן לחולין" – פרק ראשון, כמו שפירש רב ששת. ולפירוש זה קשה ברייתא לרב ששת: דלפירושו צריך לומר דרב ששת דחולין ותרומה – בפרק ראשון, לקולא! ומיהו יש לדחות: ד"לשמאל לחומרא" – היינו פרק שבגב היד, כמו קדוש ידים. ובא רב ששת להקל משמואל. אבל אין לפרש כמו שפירש הרב רבי אברהם: דחולין – עד פרק שלישי דאצבעות, ולתרומה – כל פיסת היד, פירוש: עד הקנה. ולקדוש ידים – עד העצילה שקורין *קוד"א בלעז. והביא רבינו מספר הזהיר, שכתוב שם: אמר שמואל, לחולין כל היד. ואי אפשר לומר כן – מדתניא בפרק "האומר משקלי עלי" (ערכין ט, ב). משקל יד ומשקל רגלי עלי – רבי יהודה אומר: ממלא אדם חבית, ומכניס ידו עד העציל. וברגל, עד הארכובה. ופריך: וביד עד העציל? ורמינח: קדוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק; ומשני: דאורייתא – עד הפרק, בנדרים – הלך אחר לשון בני אדם. אלמא, אין קדוש ידים עד העציל. ומיהו יתכן פירושו, לפי מה שמפרש שם ד"עציל" היינו **אישלי"א, והוא בית השחי, מקום חבור הזרוע והכתף. וכן פירש בקונטרס בפרק "הזרוע" (חולין קלד, ב). אבל קשה לרבינו תם: דאמר בזבחים (יח, ב), "ולא יחגרו ביזעי" – אין חוגרין במקום שמועיקן, לא למטה ממתניהם, ולא למעלה מאציליהם, אלא כנגד אצילי ידיהם. והיינו, כנגד קוד"א, ששם דרך לחגור. דאי במקום שחי – אדרבה, הוא מקום זיעה יותר! ועוד: דמה שיד לומר "ולא למעלה", דלמעלה הוי צואר, ואיך יחגרו שם? ועוד: דבערכין (ט, ב), קאמר: ביד – עד העציל, וברגל – עד הארכובה. משמע, דעציל באמצע היד, כמו הארכובה באמצע הרגל! ועוד: דבאהלות (פרק ראשון משנה ח) כשמונה רמ"ח אברים, קתני שלשים בפיסת היד, ששה בכל אצבע, שנים בקנה ושנים במרפק, אחד בזרוע וארבעה בכתף. משמע, דמרפק הוא *קוד"א, שכן הוא הסדר. ומרפק ועציל, הכל אחד. דהא בערכין (ט, א) קתני רבי יהודה במתניתין דהתם: מכניס ידו עד מרפקו, ותרנגום "כל אצילי ידים" דחזקאל (ג, א): כל מרפוקי ידיא. ואין לפרש: דקידוש ידים הוא עד בית השחי, דהיינו עד הכתף – דהא פריך בערכין: דאורייתא עד הפרק? והא גבי תפילין כתיב "ידך", ותני דבי מנשה: "ידך" – זו קיבורת! ומשני: דאורייתא – קיבורת כו', קידוש ידים ורגלים – הלכתא גמירי להך משמע, ד"פרק" דקידוש ידים ורגלים אין מגיע עד קיבורת. ו"קיבורת" מפרש רבינו תם: קבוצת בשר שבזרוע, כמו (בבא בתרא א, א) "קיבורא דאהינא", שהוא לשון קבוצת תמרים.

ומסופר כי על דברים אלה שבברייתא אמר רב לתלמידיו עם שהוא מראה להם את ידו: עד כאן, עד הפרק השני שבכף היד, הריהו מקום נטילת ידים לאכילת חולין. ואילו עד כאן, עד הפרק השלישי בכף היד, הריהו מקום נטילת ידים לאכילת תרומה. ואף שמואל הראה לתלמידיו בידו היכן הוא מקומן של נטילות ידים. ואולם שלא כשיטת רב אמר: עד כאן, עד סוף הפרק השלישי בכף היד, הריהו מקום נטילת ידים בין לאכילת חולין בין לאכילת תרומה, שיש לנהוג בחולין לחומרא [להחמיר] בהם ככתרומה. וכיוצא בדבר אף רב ששת הראה לתלמידיו בידו היכן הוא מקומן של נטילות ידים. ושלא כשיטת רב ושמואל אמר: עד כאן, עד סוף הפרק השני, הריהו מקומם של נטילות ידים, בין לחולין בין לתרומה, שכן יש לנהוג בתרומה לקולא [להקל] בנטילת ידים בה כבחולין. אמר רב הדיא: הוה קאימנא קמיה [הייתי עומד לפני] ר' אמי, ואמר: עד כאן, עד סוף הפרק השלישי, הריהו מקומה של נטילת ידים, בין לחולין בין לתרומה, שכן יש לנהוג בנטילת ידים לחומרא כדרך שנטילים לתרומה. ולא תימא [ואל תאמר] שנהג כן ר' אמי משום שכהן הוא ואצלו יש חשש שיערב בין תרומה לחולין, דהא [שהרי] ר' מיישא בר בריה [בן בון] של ר' יהושע כן לוי שהוא לויאי [לוי]. ולא כהן, ואף הוא אמר: עד כאן, עד סוף הפרק השלישי, הריהו מקומה של נטילת ידים, בין לחולין בין לתרומה, שיש לנהוג בנטילת ידים לחומרא, כדרך שנטילים לתרומה.

אמר רב: עד פ'אן – לחולין, עד פ'אן – לתרומה. ושמואל אמר: עד פ'אן – בין לתרומה, בין לחולין. ורב ששת אמר: עד פ'אן – בין לחולין בין לתרומה, שיש לנהוג בחולין לחומרא [להחמיר] בהם ככתרומה. וכיוצא בדבר אף רב ששת הראה לתלמידיו בידו היכן הוא מקומן של נטילות ידים. ושלא כשיטת רב ושמואל אמר: עד כאן, עד סוף הפרק השני, הריהו מקומם של נטילות ידים, בין לחולין בין לתרומה, שכן יש לנהוג בתרומה לקולא [להקל] בנטילת ידים בה כבחולין. אמר רב הדיא: הוה קאימנא קמיה [הייתי עומד לפני] ר' אמי, ואמר: עד כאן, עד סוף הפרק השלישי, הריהו מקומה של נטילת ידים, בין לחולין בין לתרומה, שכן יש לנהוג בנטילת ידים לחומרא כדרך שנטילים לתרומה. ולא תימא [ואל תאמר] שנהג כן ר' אמי משום שכהן הוא ואצלו יש חשש שיערב בין תרומה לחולין, דהא [שהרי] ר' מיישא בר בריה [בן בון] של ר' יהושע כן לוי שהוא לויאי [לוי]. ולא כהן, ואף הוא אמר: עד כאן, עד סוף הפרק השלישי, הריהו מקומה של נטילת ידים, בין לחולין בין לתרומה, שיש לנהוג בנטילת ידים לחומרא, כדרך שנטילים לתרומה.

אמר רב: מותר שיהא נוטל אדם את שתי ידיו בשחרית (בבבא בתרא א, א) ומתנה עליהן שעל סמך זה יוכל לאכול כל היום כולו, ובלבד שזיהר מלכלוך ידיו ומטומאתן. וכן נמסר שאמר להו [להם] ר' אבינא לבני

נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום – תימא: דאמרינן ב"ערבי פסחים" (קו, ב), הנוטל ידיו – לא יקדש, משום דקידוש מפסיק בין נטילת ידים לסעודה. ואמר בפרק "אלו דברים" (ברכות נב, ב): בית הלל אומרים: מוזגין כוס ואחר כך נוטלין, משום דתיכף לנטילת ידים סעודה. והשתא הא מועיל תנאי אפילו כל היום! ואומר רבינו תם: דהני מילי כשמתנה שחרית. ועוד יש לומר: דאף על גב דמועיל תנאי לרב אף שלא בשעת הדחק, היינו, אם אין מים בסמוך לו. אי נמי: יש לו, וצריך לדברים אחרים.

עיונים
נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן כתבו ראשונים מדוע צריך תנאי בדבר זה. שכן יש סבורים כי נטילת ידים צריכה כוונה. ואילו לסבורים שאין נטילת ידים צריכה כוונה, נצרכים אנו לתנאי זה, שכן יש לחשוש שמא ישבח, ולא ישים דעתו בדבר (רא"ה). ובאשר לדרך עשיית התנאי כתבו כי תנאי זה יוכל להיעשות או באמירה מפורשת בפה או בכוונה מוגדרת בלב. ועוד הוסיפו שאין התנאי מועיל אלא כשנוטל ידיו בתחילת היום שלא לצורך סעודה, וכגון בנטילת ידים של השכמה שחרית. שבאופן זה לא תיקנו חכמים להסמיך נטילת ידים לסעודה. וכן אם נוטל ידים לסעודה אחת ואוכל מיד, הרי זה יכול לסמוך על כך לסעודה אחרת. אבל אם נוטל ידיו מתחילה לסעודה שיאכל אחר כך, אין זה מועיל, שכן כלל הוא שתיכף לנטילה סעודה.

אורח ההלכה
נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום, אפילו שלא בשעת הדחק, ובלבד שלא יסיח דעתו מהם (ולא יטנפם. רמ"א. כלומר, שלא יסיח דעתו משמירת ידיו שלא יגעו במקום הטינופת. מ"ב). כלשון האחרונה בגמרא, שכן נטילת ידים היא מצוה שמדברי חכמים וכלל הוא שהולכים בה לקלא. (רמב"ם ספר אהבה הלכות ברכות פ"ו הי"ז. שו"ע יו"ד קסד, א).

ויש שכתבו שיש בשיטות הראשונים (רבינו יונה) שמועילה התנאה זו בכל האופנים, ולא אמרו חכמים שתיכף לנטילה סעודה, אלא בזה שלא התנה על נטילתו (ביה"ל). ועוד כתבו שאף לרמ"א הסבור שבכל האופנים אין ההתנאה מועילה, אין זה אלא ברצוה לאכול תיכף, ואולם בדעתו להפסיק בפעולה כלשהי בין הנטילה לאכילה, שאז אין התנאי מועיל לו. ואולם זה שמראש בדעתו לאכול כעבור זמן מסוים, יש לומר שדבר זה מועיל לכל השיטות, שבאופן זה לא אמרו חכמים כי תיכף לנטילה סעודה. אכן כתבו הפוסקים כי רק בשעת הדחק יש מקום לסמוך על תנאי זה (משנ"ב).

מסורת הש"ס
ב. ירושלמי ברכות פ"ח ה"א.
ג. ירושלמי שם.

גדרות

ושמואל אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא ורב ששת אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא בכת"מ: ושמואל אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא ורב ששת אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא ויש בכת"מ: ושמואל אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא ורב ששת אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא ורב ששת אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא.

אמי ואמר בכת"מ: אמי ואמר לו. רבי אמי משום דכהן הוא בכת"מ: משום דרב אמי כהן הוא. בר בריה בכת"מ: בריה. אדם את שתי ידיו בכת"מ: אדם ידיו. רבי אבינא בכת"מ: רבינא.